

ÜNİTE-8 TÜRK SOSYOLOGLARI

Baykan Sezer ve Şerif Mardin

1) BAYKAN SEZER

- ❖ Sezer'e göre Türk sosyolojisi için ayrı bir kişilik ve kimlikten söz etmek duygusal ya da biçimsel bir sorun değil, aksine son derece zahmetli ve çaba isteyen bir süreçtir.
- ❖ Doğu-Batı çatışma ve çelişkilerini dikkate almadan sergilenen yaklaşımlar tek boyutludur.
- ❖ Sezer, son tahlilde Türk sosyolojisinin önünde üç yol bulunduğunu belirtir. Bunlar:
 - Batı'nın getirdiği tüm açıklamaları evrensel kabul ederek Türk gerçeğini buna göre açıklamak
 - Batı sosyolojisinin yalnızca kuram ve yöntemini evrensel olarak kabul etmek
 - Türk toplumunun kendine özgü sorunları vardır ve bu sorunları yine kendine özgü kuram ve yöntemlerle çözme yoluna gitmektir. Bu seçenekler aynı zamanda Sezer'in sosyolojik görüşlerinin analizinde takip edilebilecek yol hakkında bilgi vermektedir,

2) Türk Sosyolojisinin Ana Başlıkları

- ❖ Sosyolojinin konusunun toplum olduğunu belirten Sezer, (1985:3)'e göre; Toplumlar ve toplumlara bağlı toplum genel çıkarları kendiliğinden oluşmuş varlıklar ve değerler değildir, böylece birbirinden farklı ve çıkarları birbirleriyle çatışır toplumlarla karşılaşmaktayız. Dolayısıyla sosyoloji, toplum sorunlarını açıklama ve çözümlene girişim ve deneylerinin bir toplam ve ürünüdür. Bu durumda, Sezer'e göre yapmamız gereken ilk şey genel olarak toplum tanımları yapmak sonrasında ise Türk toplumunun nasıl tanımlanabileceğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda Türk Sosyolojisi'nin ilk konusunu kendisine büyük ölçüde kaynaklık eden Batı sosyolojisinin anlamak ve açıklamak oluşturmaktadır
- ❖ Sezer'e göre toplum tanımımızı yaptıktan sonra günümüz Türk toplumuyla ilgili çoğu soruna da kaynaklık eden ana sorunları belirlememiz gerekmektedir.

3) Köy Sorunu

- ❖ Günümüz Türk toplumu açısından ilk belirlememiz gereken sorun, köy sorunudur. Köy sorununu iyi anlayabilmemiz için Osmanlı toprak düzenini iyi bilmemiz gerekmektedir. Osmanlı döneminde, köy düzeni ve tarımda oluşan ilişkiler, tarihin bizlere aktardığı mirası tanımlamamız açısından ne kadar önemliyse, günümüz Türkiye'sinde köy, toplumsal sorunlarımızın kökenini bilmek açısından o denli önemlidir. Osmanlı imparatorluğu'ndaki "millet sistemi"ne bağlı olarak yeni kurulan rejimin Türk olma niteliği köylülükte aranmıştır. Özetle köy sorununun Cumhuriyet döneminde ön plana çıkarılmasının nedeni, Osmanlılığın inkârı ya da Batılılaşmanın Türkiye'de gerçekleşebilmesi için gerekli ortamın hazırlanmasıdır.
- ❖ Söz konusu Batı tanımlarına göre Türk toplumunun temel özelliği köylülük ve "az gelişmiş" bir toplum olmasıdır. Sonuç olarak köy, Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında bir lokomotif görevi görürken, daha sonraki aşamalarda kalkınmanın önünde en büyük engel olarak görünmeye başlamış, az gelişmişliğin nedeni sayılmaya başlamıştır

4) Kalkınma Sorunu

- ❖ Günümüz Türk sosyolojisinin önündeki önemli sorunlardan bir diğeri kalkınma sorunudur. Gerçekte bir toplumun iktisadi açıdan güçlü olması, çeşitli tarihî olayların bir sonucudur,
- ❖ Türk sosyolojisinin konusu da bu sorunlardır, bu sorunların büyük çoğunluğu diğer toplumlarla olan ilişkilerde belirlenmektedir
- ❖ Nitekim Sezer'e göre; Türk sosyolojisi'nin en önemli başlığını yöntem konusu oluşturmaktadır.
- ❖ Yöntem konusu, sosyolojinin ele aldığı konuları diğer bilimlerden farklı ele alış tarzını içermektedir. Sosyolojinin bu farklı ele alış tarzı, araştırma alanı birçok bilimsel disiplinle çakışmasına rağmen bağımsız bir bilim kimliği kazanmasına yol açmıştır
- ❖ Sezer'in en önemli eserleri arasında Sosyoloji'nin Ana Sorunları, Sosyoloji'de Yöntem Tartışmaları, Sosyoloji'nin Ana Konuları sayılabilir.

5) Sosyolojide Yöntem Tartışmaları

- ❖ Sosyoloji felsefeden en son ayrılan bilimsel disiplin olduğu için genç bir bilim dalıdır. Bundan dolayı ki yeniliğini ve farklılığını kullandığı yöntemlere ortaya koyma çabasına girmiştir. Nitekim Sezer (1993:9)'in belirttiği gibi sosyolojinin sahip olduğu iki özelliği bu çabasında

etkili olmuştur. Birinci özellik, yeni bilim olmasıyla değişen bilim anlayışına büyük katkıları olmuştur. İkinci özellik ise sosyolojinin kendi üstüne soru sorabilen ve bu soruları sürekli yenileyen yani reflektif bir bilim olmasıdır. Sosyolojide yöntem tartışmalarının diğer bilimlerde görülmeyecek boyutlara ulaşmasının nedeni, bu yenilik ve farklılık arayışıdır. Zira sosyolojinin ilk kurulduğu yıllarda yükselen pozitivist düşüncenin etkisiyle sosyolojinin bir doğa bilimi (matematik, fizik, kimya gibi) olduğu ve doğa bilimlerinin kullandığı yöntemleri kullanması gerektiği ve bunun karşısında ise sosyolojinin kendi yöntem ve tekniklerini oluşturması yönündeki karşıt görüşler, sosyolojide yöntem tartışmalarını en üst seviyeye taşımıştır.

- ❖ Sezer'e göre sosyolojide ne araştırmacı ne de araştırma konusu kullanılan yöntemden bağımsız değildir
- ❖ Sezer'e göre; sosyolojide yöntem ele alınan olayların özellikleri ve bu özelliklerin gereklilikleri üzerine belirlenmemektedir.
- ❖ Yöntem sorunu öncelikle bizlerin olaylara bakış açısına bağlıdır. Yani sosyolojide yöntem her şeyden önce araştırmalarımızdan önce bildiklerimize bağlı kalmaktadır

6) Tarihte Doğu-Batı Çatışması

- ❖ Sorunlara Doğu-Batı çatışması temelinde yaklaşan Sezer, Doğu'yu da Batı'yı da iyi tanımamız ve bilmemiz gerektiğinin altını önemle çizmektedir. Doğu toplumları için önerilen modellerde amacın, Doğu'yu Batı'ya benzetmek olduğunu belirten Sezer; öne sürülen modellerde çıkış noktasının Doğu toplumlarının sorunları olmadığını, Batı'nın kendisi olduğu saptamasını yaparak, sosyoloji-tarih bağlantısının önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Buna bağlı olarak sosyoloji ve tarih ilişkisi Sezer (1985:3)'e göre kaçınılmazdır.
- ❖ Toplumlar tarih içinde kendilerine bir yer, bir rol ve çeşitli ilişkiler içinde bir çerçeve edinirler, oluştururlar

2) ŞERİF MARDİN

a) Sosyal Bilim Anlayışının Genel Özellikleri

- ❖ Şerif Mardin'in, çalışmaları genel anlamda değerlendirilecek olursa eserlerindeki yöneliminin giderek artan oranda Weberci, Foucaultcu ve Bourdieucu çizgilerle paralellikler taşıyan; "socius" temelli; toplumun nesnel ve öznel gerçeklik düzeylerine yönelik göstergebilimsel bir sosyo kültürel analizi ön plana çıkaran metodolojik bir eğilim barındırdığı görülmektedir.

b) Çalışma Alanlarının Genel Çerçevesi

- ❖ Şerif Mardin'in sosyal bilimler alanındaki çalışmaları şu ana çizgiler üzerinden değerlendirilebilir:
 - Düşünce tarihi
 - Sosyal bilimler
 - Siyaset bilim, siyaset teorisi, siyaset felsefesi, siyaset sosyolojisi, siyasi kültür
 - Tarih; sosyal ve siyasal tarih
 - Sosyoloji; sosyo-kültürel yapı: nesnel (yapısal/makro)-öznel (inşacı/mikro) boyutlarıyla toplum imgesi, yapı-birey-kültür-gelenek-fikir-kimlik (özellikle de kolektif kimlik) ilişkileri, bilgi sosyolojisi; ideoloji-kültür-sembolik elitler-kitle toplumunda sosyo-bilişsel dinamikler, göstergebilim, edebiyat sosyolojisi
 - Ekonomi
 - Psikoloji; sosyal psikoloji

c) Temel Kavramları ve Sorun Alanları

- ❖ Türk Düşünce Tarihi'ne yönelik değerlendirme girişimlerinde Şerif Mardin geçmiş dönemin birikiminden nasıl yararlanılabileceği ve geçmiş dönemin bütünsel bir zincirin halkaları üzerinden bütünlüklü bir çerçevede nasıl anlaşılır kılınabileceği konusu ile ilgilenmiştir.
- ❖ *Genç Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (1962) isimli çalışmasının en önemli tespiti, Genç Osmanlıların siyaset felsefesinin Aydınlanma öncesi bir felsefe olduğu yolundadır. Şerif Mardin (2001:s.42), Genç Osmanlılara yönelik çalışmasında, toplumsal muhayyilenin "yeni" öğelerle de olsa "sıfırlanarak" çalışamayacağını, "yeni"nin ancak eskiden çıkacak bir değişimde yer alabileceği varsayımından hareket etmiştir.
- ❖ Şerif Mardin *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri* (1895-1908) başlıklı çalışmasında Türk Modernleşme sorunsalının öncül aktörlerinden olan Jön Türkleri, içinde buldukları

dönemin siyasal-sosyal-ekonomik ve sosyo bilişsel özellikleri açısından analiz eden temel bir eser ortaya koymuştur.

- ❖ Karl Mannheim'ın kategorileri açısından ele alındıklarında Mardin (1964: 229)'e göre Jön Türklerde kesin bir şekilde ortaya çıktığı ifade edilebilecek kategorik nitelik “muhafazakarlıktır ve Mannheim'ın yaklaşımını aşan bir biçimde bu muhafazakarlık türünün “sivil bürokratik” ve “askeri” olmak üzere Osmanlı toplumunda iki kategori tarafından oluşturulduğu görülmektedir.
- ❖ Mardin (1992: 19)'e göre modern siyasal bilimlerin yapmaya çalıştığı şey; normatifle ampirik olan arasındaki farklılığı açığı çıkarmaktır.
- ❖ Bu vurgusu *Din ve ideoloji* başlıklı çalışmasının önsözünde Weberci eğilimlerine karşın ön plana çıkardığı bağlamsal *stratejik bir davranışsalci pozitivizm* önerisi ile belirginlik kazanmaktadır.

d) Toplumsal Yapı- Kültür ilişkisi ve “Toplum Haritaları”

- ❖ Şerif Mardin (1992: 8)'e göre, toplumsal yapılar elle dokunulur varlıklar değil, (insan ilişkilerinde temellenen) analitik inceleme araçlarıdır. Bireyler kendi toplumları içindeki diğer kişilerle ve özellikle de yakın oldukları gruplarla paylaşmış oldukları bir “toplum haritası” çerçevesinde anlaşabilmektedirler ki Mardin (2006:19-20), az veya çok açık bir “simge dağarcığı” yoluyla toplumdan insana, kuşaktan kuşağa geçen bu simgesel mekanizmalar bütünü “kültür” olarak adlandırmaktadır.
- ❖ Sosyal bilimlerde, Mardin (2005b: 22)'in de dikkat çekmiş olduğu gibi, “kültür” kavramı, bazı sosyal bilimciler için, sosyal yapı anlamına gelmekte iken diğer bir grup sosyal bilimci için ise kültür; sosyal yapıyı sürdüren süreçler bütünü olarak değerlendirilmektedir.
- ❖ Şerif Mardin (2005b: 27)'e göre 19. yüzyılın başında kültür bakımından “küçük” ve “büyük” geleneklerin bütünleşemedikleri bir durum söz konusudur
- ❖ Şerif Mardin'in “merkez-çevre” modeli içinde temel oluşturan bu dinamikler, modernleşmenin ilerleyen aşamalarında, seferberlikçiler ile tutucular arasındaki bir gerilimde belirginlik kazanmış, modernlikçiler arasında dahi halk katmanlarının “cemaatçi” değerleri ile modernliğe katılan ve bu “halk değerleri” ile tanışıklığını siyasi sermaye haline getiren bir “elit” ortaya çıkmasına neden olmuştur

e) İdeoloji

- ❖ Şerif Mardin (2006: 19-20)'e göre “ideoloji” gerçeği “kültür” gerçeği ile çok yakından ilintilidir ve ideolojinin saygınlığı da “kültür” mekanizmasının esaslarına dayalı olarak gelişmektedir.
- ❖ İdeoloji büyük ölçüde, simgesel düflüncenin toplum hayatımızda oynadığı role bağlı olarak, “kültür kodları”, “mitoslar” ve “din” olgusu ile sosyo-bilişsel açıdan ortak mekanizmalara sahip ve çok yakından ilintili (Mardin, 2006: 117) bir fenomendir.
- ❖ Mitosları saptamak nispeten kolay bir girişim iken Mardin (2006: 115)'e göre toplum hayatını mitoslardan daha kapsamlı bir şekilde belirleyen, bazı etkin “sembol kümeleşmeleri” bulunmaktadır ki bunlar toplumun tarihsel süreç içinde işlenmiş, toplumun tümüne mal olmuş ve kurumlar yoluyla devam ettirilen “kültür kodları”na karşılık gelmektedir. Şerif Mardin, ideolojileri “sert” ve “yumuşak” olmak üzere iki ayrı kategoride değerlendirir. Özellikle “yumuşak” ideolojilerin oynayabilecekleri rollere yaptığı vurgu dikkat çekicidir. Sert ideolojiler: sistematik bir şekilde işlenmiş, temel teorik eserlere dayanan, seçkinlerin kültürüyle sınırlandırılmış, muhtevası kuvvetli bir yapıya karşılık gelmektedirler. Yumuşak ideolojiler ise kitlelerin daha çok şekilsiz inanç ve bilişsel (cognitive) sistemlerini ifade eden, vaziyet alış- tutumları (attitude) ifade etmektedir. Vaziyet alış (attitude) (tutum), “bir insanın -dünyanın diğer görünüşlerinden ayırt ettiği bir dünya görüşü karşısında- davranışlarından çıkarılmış psikolojik süreç örgütlenmesidir”

f) Kitle Toplumu ve İletişim

- ❖ Şerif Mardin (2005b: 26)'in Karl Deutsch'un “toplumsal seferberlik” kavramına atışı geliştirdiği bu tartışmanın, modern toplumların, “kitle toplumu” haline gelme sürecinde, kitle iletişim araçlarının, ulaşım ve millî eğitim kurumlarının, “ulus inşa etme” dinamikleri açısından üstlendikleri fonksiyonlara işaret ediyor olması bakımından önem taşımaktadır.

g) Sivil Toplum

- ❖ Şerif Mardin (1997b: 20-21)'e göre “Sivil toplum”, Batı’dan aldığımız siyasetle ilgili kavramlar arasında, ülkemizde en çok yanlışlığı yaratanlardan birini teşkil etmektedir.
- ❖ Mardin (1997:10)'e göre “sivil toplum” kavramının, Batı düşüncesinde geçirdiği evreler göz önünde bulundurulduğunda kavramın;
 - a. Bir medenilik anlayışı
 - b. Batı Avrupa’nın toplumsal tarihinde çok önemli bir sosyal tarih aşamasıyla
 - c. Tarih felsefesi alanındaki bir tartışma ile ilgili olduğu görülmektedir.
- ❖ Mardin (1997: 16-17)'e göre, Türkiye’de sivil toplum kavramının gelişimi, Batıdaki toplumsal tabandaki çatışma ve uzlaşmalara dayanmaksızın, “havada” gelişen bir eğilim göstermiştir. Şerif Mardin (1997: 18)'e göre, demokrasi kültürümüz ve geleneğimiz açısından, sivil toplum ve kamuoyu kavramları çerçevesinde şu değerlendirmelerde bulunulması mümkündür: “demokratik geleneğimiz”, “sivil toplum” eksikliğinden kaynaklanan bir boşluğa; Batı’daki anlamıyla “Kamuoyu”nun tarihsel temeli olmadan gelişen bir “biçim”ine sahiptir ve devletin sınırlandırılması noktasında, islami bir popülizmin etkileri altında şekillenmiştir.

h) Merkez-Çevre Modeli

- ❖ Şerif Mardin’in merkez-çevre modelini ele aldığı, Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre ilişkileri, başlıklı makalesi sosyal bilim literatüründe en fazla yankı bulmuş eserlerinden birini oluşturmaktadır.
- ❖ Keyman (2001: 23)'e göre, “merkez-çevre” modeli çerçevesinde, Mardin’in Türk Modernleşme Tarihi’ni çözümlemesi, Max Weber’e dayanan yanıyla, sadece toplumbilimsel bir çözümleme değil, aynı zamanda bir siyasi tarih, bir siyasal modernite kuramı teşkil etmektedir.

FİNAL ÜNİTE SONU

